

ORHAN VELİ'NİN “İSTANBUL’U DİNLIYORUM” ŞİİRİ ÜZERİNDEN İSTANBUL’U GÖSTERGEBİLİMSEL OKUMAK*

Elif SAYAR**

ÖZET

İletişim bir göstergeler bütünüdür. Bu bütünde göstergeler dağınık bir şekilde mevcuttur. Kişi doğada dağınık halde bulunan göstergeleri kendi bilgi birikiminden ve kültür düzeyinden yola çıkarak yorumlar. Kişinin bu yorumu bilimsel düzeyde inceleme olanağı sağlayan göstergebilimin konusunu oluşturur. Göstergebilim, göstergelerden hareketle, göstergelerin meydana getirdiği bağlama göre anlamlandırılmasını hedef alır. Göstergebilimin hedef aldığı bu adlandırmalar birçok alanda uygulanabilir. Bu alanlardan birisi de edebiyattır. Edebiyatın şiir, roman ve hikâye gibi birçok anlatım türünü, göstergebilim açısından incelemek mümkündür. Günümüze kadar birçok şair, şiir ve şehir ilişkisi kurarak kendini ifade etmiştir. Kimi için şehir, bir sığınma bir kaçış yeri, kimi için ise huzur veren bir mekân olmuştur. Şehrin içinde buluna maddi ve manevi her şey şair için bir anlam taşımış ve bu anlamı şiir vasıtasıyla aktarmıştır. Edebiyat araştırmacıları ise bu anlamı çözebilmek için çeşitli yöntemler kullanmıştır. Bu yöntemlerden biri de göstergebilim olmuştur. Bu makalede de Orhan Veli Kanık'ın “İstanbul’u Dinliyorum” başlıklı şiirinden hareketle İstanbul’la Göstergebilimsel olarak bakılmaya çalışılacaktır. Çalışmada öncelikle şiirin çözümlenmesine kaynak olacak temel bilgilere yer verilecektir. Ele alınan şiirin yorumlanmasında göstergebilim yöntemi kullanılacaktır. Şiirde sunulan kavramlar, çağrışımlarından ve somut-soyut göstergelerinin anlamlandırılmasından yararlanılarak kanıtlanmaya çalışılacaktır. Orhan Veli'nin ‘İstanbul’u Dinliyorum’ şiiri ile İstanbul’la şiir içinde geçen mekânlar arasındaki ilişki, bilimsel temellere dayandırılarak verilmeye çalışılacaktır. Böylece mimari değil ‘şiirsel’ bir şehir analizi yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: İstanbul, Göstergebilim, Şiir, Orhan Veli, “İstanbul’u Dinliyorum”.

* Bu makale Crosscheck sistemi tarafından taranmış ve bu sistem sonuçlarına göre orijinal bir makale olduğu tespit edilmiştir.

** Öğrenci-Doktora, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı, E-mail: elif.sayar60@gmail.com

REALİZİNG İSTANBUL SEMİOTİCALLY VIA THE POEM “ İSTANBUL’U DİNLİYORUM “ BY ORHAN VELİ KANIK

ABSTRACT

Communication is indicator. This in all the indicators situated in desultory a shape, consture with person, interpret indicators that spatially present in natural, personal knowledge and cultural level. This interpretation of the person creates the topic of semiology that provide facility of inspect in scientific level... Semiology aims at explaining the meaning of the signs according to the context that they create. Denomination that target of semiology is applicable in many areas. One of them is literature. It's possible to analyse the many types of literature a like poem, novel, story in terms of semiology. From past to present many poet sexpress himself by relationship between poem and city. City for anyone is location take cover, city for anyone is location that restful. Physical and moral everything which exist in the city have a meaning for he poet. This meaning is transferred by poet. Researchers used many methods to figure out this meaning. One of methods is semiology. In this article, it will be tried to analyze İstanbul semiotically based on the poem of Orhan Veli Kanık (İstanbul'u Dinliyorum). This study will include the basic in formation that will be a resource for the analysis of the poetry. Sematology and semiology methods will be used in interpreting the poem in hand. The notions that are presented in the poem will be proved by refering to associations and interpretation of the abstract and concrete signs. With this poem (İstanbul'u Dinliyorum), the relation between İstanbul and the places that are mentioned in the poem will be explained based on a scientific foundation. In this way, it will be a poetical city analysis not architectural ones.

Key Words: İstanbul, Semiology, Poem. Orhan Veli, “İstanbul'u Dinliyorum”.

Giriş

İletişim insanoğlunun doğumundan ölümüne kadar içinde bulunduğu ortamda, diğer varlıklarla olan sözlü veya sözsüz tüm etkinlikleri içine alan bir olgudur. E. Özkök'e göre iletişim,” verici olarak adlandırılan zamansal ve mekânsal bir evren ile alıcı denilen bir diğer zamansal ve mekânsal evren arasında göstergeler dizgesi aracılığıyla her türlü duygu, düşünce, bilgi ve anlam iletimidir.”¹

İletişimin en gelişmiş türü insan dilidir. İlk çağda insanlar resimle, mimiklerle ve seslerle iletişim sağlamıştır. Örneğin, folklorlarda, bir takım renkler belli anlamlar ifade eder. Beyaz mendil “Seni seviyorum”, mor mendil “Hayatım sensin” gibi. Böylece iletişim sözsüz ve yazısız bir biçimde sağlanır. Çağımızda ise insanların kendi ürettiği elektronik ortamla aralarındaki iletişim sağlanır.

Sanat eseri ve mimari de bir iletişim aracıdır. İletişim, sanatın yanı sıra mimari, şehir peyzajı ve çevre düzenleme gibi alanlarda da kendini gösterir. Bu iletişim araçlarındaki göstergeler kişiye ve yaşadığı çağa göre sürekli değişim halindedir. Örneğin, N. İlder Taşkıran'a göre ahşabın

¹ ÖZKÖK, Ertuğrul, Sanat, İletişim ve İktidar, Tan Yayınları, Ankara, 1982, s.48.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/9 Summer 2013

yeryüzünün en eski malzemesi olarak kozmik anlamlar taşıması, gök taşlarının yukarıdan gelen bir ileti taşıdığı için verimliliği temsil etmesi, dağlar gibi yeryüzüne dikilen tapınakların sarayların ve kentlerin yeryüzünün merkezini göstermesi gibi çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. Edebiyatta ve yazılı eserlerde bu göstergeler seslerle, kelimelerle ve tümcelerle sağlanırken; mimaride renklerle, ışık, gölge ve ölçülerle sağlanmıştır. Kendine ait göstergelerle mimari, çağlar boyunca insanlara belirli duygu, düşünce ve fikirler iletmıştır. Yaşadığı dönemin kültür mirasını yansıtan mimari eserler ancak sanat tarihi, toplumbilimci, tarihçi ve ruhbilimci gibi çeşitli bilim dallarıyla incelendiğinde çözümlenebilmiştir.

İletişimin gerçekleşmesi için göstergelerin doğru kullanılıp alıcı tarafından tanınmaları gerekir. Bunu sağlamak için göstergebilim geliştirilmiştir. Konusunu iletişimi gerçekleştiren göstergelerden alan Göstergebilim'i dilbilimci Ferdinand de Saussure 1907-1911 yılları arasında "Genel Dilbilim Dersleri" adı altında öldükten sonra öğrencileri tarafından yayımlanan notlarında, göstergebilimi bir bütün olarak saymış ve göstergebilimin sınırlarını çizerek tanımlamaya çalışmıştır. Önceleri felsefenin içinde yer alan dilbilim, daha sonra ondan koparak kendi başına bir bilim dalı haline gelmiştir. Bir göstergeler dizgesi olan dile F. Saussure yapısalcı bir nitelik kazandırmış, dille düşüncenin bir bütün olduğunu ortaya koymuştur. „Roland Barthes : “Bir serüven, yani başıma gelen şeydir.(gösterenden bana gelen şeydir.) Bu serüven kişisel değil ama öznedir. Çünkü burada sahnelenen, öznenin yer değiştirmesidir, anlatımın değil.”²diyerek göstergebilimin tanımını yapmıştır. Kimine göre ise göstergebilimin sınırları belirlenmiş bir tanımı yoktur. Göstergebilim önceleri yalnızca trafik kuralları ve moda gibi alanlarda kullanılırken günümüzde sinema, tiyatro, resim, edebiyat, mimari, şehir ve reklam gibi yaşamın birçok alanında uygulanabilmektedir.

R Barthes tarafından bilim dalı haline gelen Göstergebilim; dizge, işlev, yapı, gösterge ve iletişim gibi kavramları içinde barındırır. Göstergebilimi gösteren-gösterilen, dizim-dizge, düz-anlam-yananlam gibi kavramlar aracılığıyla açıklayabiliriz. Tahsin Yücel tarafından “ Bir nesnenin ya da bir olgunun varlığına ya da gerçekliğine karar vermemizi sağlayan şey”³ olarak nitelendirilen gösterge, durumun kendisi değil o durum hakkında bilgi ileten şeydir. Sözcükler de bir göstergedir. Ancak bir sözcüğü anlamak için o dil ile ilgili önbilgilere sahip olmamız gerekir. Bir sözcük kimi zaman tek bir varlığı, kimi zaman ise bir kümeye karşılık gelebilir. Gösterge, bir gösteren ile bir gösterilenden kurulur. Gösterilen, yapılan tartışmalardan yola çıkarak, bir nesne değil nesnenin zihinsel bir tasarımıdır Örneğin “Kalem” kelimesi nesnenin kendisi değil, onun zihinsel imgesidir. Gösterilenlerin yorumlanmasında okurun kültür ve bilgi düzeyi etkilidir. Bu, değişik derin okumalara olanak sağlar. Gösterge ise R Barthes'a göre, “Katıksız bir bağlantısal öğedir.” Gösterilenden tek farkı ise aracı durumunda olmasıdır.

Göstergebilim, göstergelerin bir arada nasıl işlediklerini dizim ve dizge kavramlarıyla açıklar. Dizim, belli bir yapı içinde bir araya gelen bağlantılardır (şapka, gömlek, pantolon ayakkabı).Bartes ise “ ayrı-işlevli göstergelerin oluşturduğu herhangi bir öbektir”⁴ der. Dizge, TDK'nın Türkçe sözlüğüne göre “Bir bütün oluşturacak biçimde karşılıklı olarak birbirine bağlı öğelerin tümü,...”⁵dür. Saussure'e göre dizge, ‘çağrışımlar düzlemi’⁶dir. Dizgede (kazak gömlek, hırka) göstergeler birbirinin yerine geçebilir. Dizim bir bireyin üzerine giyebileceği çeşitli türde kıyafetler iken dizge; bir bütünde, belli bir kısmı karşılayan, örneğin üst giyimde yer alan kıyafetleri temsil eder. Ayrıca bu kıyafetler birbiri yerine giyilebilir türdendir. F. Erkmann'a göre

²BARTHES,Roland, Göstergebilimsel Serüven, Çev. M Rıfat, S. Rıfat, KYK, İstanbul 2012. s. 14.

³ YÜCEL, Tahsin, Göstergeler, Can Yayınları, İstanbul, 2005., s.9.

⁴ BARTHES, Age.,s.61.

⁵ tdk.gov.tr.

⁶ BARTHES, Age.,s.61.

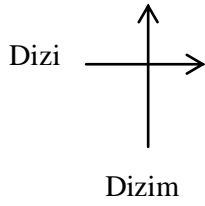
Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/9 Summer 2013

“İnsan ‘Doğa ve Kültür’ olmak üzere iki büyük dizge ile kuşatılmıştır.”⁷ İnsanlar doğa dizgelerinin(tüm canlıların göstergeler aracılığıyla kurdukları ilişkiler) farkında değilken kültür dizgelerinin bilincindedir. U. Eco’ya göre dizge, ‘mutlak olmayıp uzlaşımsal’dır. Toplumu meydana getiren bireyler arasında bir uzlaşma şifresi vardır. Bu şifre bilinmedikçe sanat eseri, mimari ve kent kalıntıları anlaşılmamaktadır. Saussure sayesinde dizge olarak sunulan dilbilim, bize dünyayı yorumlama ve toplumu meydana getiren şifreleri çözmeye imkânı sağlar.

(Dizge):

Dilsel göstergeler anlambirim ve sesbirim olmak üzere iki birimden oluşurlar. Anlambirim dildeki sözcüğü belirtirken sesbirim sözcükleri meydana getiren sesleri ele alır. Anlambirim tek başına gösterileni olan bir biçimdir. Sesbirim ise tek başına gösterileni olmayan bir göstergedir. “Kedi” kelimesini ele aldığımızda sesbirim bakımından K-E-D-İ harflerinin karşılığında herhangi bir gösterilen yer almaz. Ancak KEDİ seslerinden oluşan kelime insan zihninde bir kedi kavramını gösterir. Böylece sesbirimin değer taşıması için bir dizge içerisinde yer aşması gerekir. Saussure göstergelerin çeşitli çağrışımlara yol açtığını düşünür. İnsanoğlu doğumundan ölümüne kadar çevreyle sürekli etkileşim halindedir. Bu etkileşim sırasında somut ve soyut kavramlar oluşur. Bu kavramlar insan zihninde sınıflandırılır ve genel kavramlara ulaşır. Örneğin gül, papatya, sümbül... gibi bir sınıflama bizi “çiçek” kavramına götürür. “Kavramlar insanın çevresindeki nesnelere, olay ve durumlara ait, kişisel gözlem ve deneyimlere dayanan tasarımların zihinde yer eden ve bir *Soyutlama*’yla dile dönüşen yönüdür, göstergelerin gösterilen yanısıdır.⁸ Kişisel gözlem ve deneyimlere dayanan kavram, birtakım duygu değeri taşır. Duygu değeri özellikle şiir dilinde etkileyici bir rol üstlenir. Duygu değerleri, insanın yetiştiği çevreye, kültür düzeyine, dünya görüşüne ve ruhsal yapısına göre değişse de toplumun birtakım genel değerlerini gösterir. Örneğin, Türkler için “Çanakkale” zafer, vatanseverlik ve kahramanlık gibi değerleri taşır.

İnsanın ürettiği ve kullandığı her şey, karşısındakine bir anlam iletir. Bu nedenle insana ait her şey, bu süreç içerisinde değerlendirilip, anlamlandırılır. Bu anlamda gösterge, kültürel bir bağlamda şifrelenmiş olan gösterilene gönderme yapar. Bir göstergede, gösterilen ile gösteren arasındaki bu ilişkiye “Anamlama” denir. Gösterilenler de gösterenleri anlamlandırmak için kullanılan belli şifrelemeye göre değişmektedir. Bu şifreler düzanlamsal ve yanlanlamsal gösterilenler olarak karşımıza çıkar. Düz anlam herkes tarafından aynı çıkarımlarda bulunmasına olanak tanır. Bir ev düz anlamda öncelikle barınma ihtiyacını karşılayan bir yapıdır. Ayrıca bir sözcük tek bir nesneyi de bir kümeyi de karşılayabilir. Dilbilimciler kavramları bileşenlerine ayırırlar. Her bir bileşene Anlambirimcik adını verirler. Anlambirimcikler kavramda örtük olarak mevcuttur. Örneğin Erkman’ın ele aldığı “yenge” kavramı;

⁷ ERKMAN, Fatma, Göstergelime Giriş, MultilingualYay., İstanbul 2005, s.29.

⁸ AKSAN, Doğan, Anlambilim, Engin Yayınevi, 2005., s.41.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/9 Summer 2013

- 1.Kadın
2. Evli
- 3.Akraba
- 4.Aileye kan değil evlilik yoluyla girmiş olabilir.
5. Bir erkek yengesine kötü gözle bakmaz.
- 6.Amcanın eşi olabilir.
- 7.Dayının eşi olabilir.
8. Erkek kardeşin eşi olabilir.

Yukarıda görüldüğü gibi 8 anlambilimsel oluşabilir. Kavramsal göstergenin özünü bu anlambilimsel oluşurur. Konuşma dilinde ise bunlardan biri seçilir.

Yananlam ise Barthes'in tanımıyla, "Anlamlandırmanın ikinci düzeyi olarak gösterdiği ve göstergenin kullanıcıların duygularıyla ya da heyecanlarıyla ve kültürel değerleriyle buluştuğunda meydana gelen etkileşimi betimlemektedir. Buna göre yananlam kalıplaşmış olabileceği gibi kişinin duygu ve yaşantısına bağlı olarak değişkenlik de gösterebilir."⁹ Kısacası göstergenin kişiler üzerindeki etkisi değişkendir. Örneğin " Ateş düştüğü yeri yakar" atasözü düz anlamda ateşin düştüğü yeri yakması, anlaşılır. Ancak söylendiği sözün ortamında ne bir ateş ne de yakma eylemi vardır. Bu atasözünde yananlamsal olarak, başına kötü bir olay gelen kişinin sadece kendi üzüntüsüyle baş başa kaldığı vurgulanır. Yananlam özellikle şiirde çok kullanılan bir olgudur. Şiirdeki yananlamın yorumlanması, okurdan okura değişebilir.

20. yy'da edebiyat alanında ilgi çeken göstergebilim öncelikle Rus Biçimcilerin çalışmalarıyla başlar. Bu alanda Propp yüz adet Rus peri masallarındaki ortak kurguyu saptayarak edebiyatta evrensel dizgenin bulunup bulunmadığını araştırır. Todorov da Dacameron öykülerini buna benzer bir inceleme yöntemiyle ele alır. Barthes dil dizgesini temel alarak, edebiyata ve çeşitli alanlara bu açıdan bakmıştır. Levi-Strauss, yapısalcı şekilde antropolojiye bakarken, U. Eco Göstergebilimi mimari ve reklam gibi çeşitli alanlara taşımıştır. Türkiye'de ise Greimas'ın yapmış olduğu çalışmalar ilgi uyandırmış, Tahsin Yücel bu konuda Greimas'ın izinden giderek çalışmalarını sürdürmüştür.

Dilin insanlar arasındaki iletişimi sağlamasının yanında konuşma biçimi, ses tonu, vurgu ve ritim gibi özellikleri aracılığıyla şiirsel ve estetik bir işlevi vardır. Resim, müzik, sinema ve birçok alanda kullanılan göstergebilim toplumsal yaşamı oluşturan kentlerin sokakları ve meydanları herkesin anlayabileceği şifrelere sahiptir. Ancak duygularla algılanan bir şehrin şifresini çözmek güçtür. Çünkü her sanatçı sanat eserini oluştururken kendi duygu ve düşüncelerine, yaşadığı çağın ayak seslerine kulak vermeden edemez. Böylece kent(şehir) artık kendi dilinin ötesinde bir üst-dil oluşturur. Bir uyarıcı olan gösterge bir söz bir ses, bir çizgi de olabilir. Eco'ya göre, görünüşteki hiçbir şey iletmeyen mimari ve nesnel işlevseldir. Birçok şair ve romancı, mekânın anlamını deşifre etmeyi denemiştir. Dil ile mimari alanında ilk deneme, Guaet tarafından gerçekleştirilmiştir:

- Duvar, kapı, pencere, merdiven, vb. mimari elemanlar,
- Hol, galeri, giriş, vb. kompozisyon elemanları,
- Sivil, askeri dini vb. yapı çeşitleri...

⁹ BARTHES, Age.,s.85.

Mimari elemanlar sesbirimine, kompozisyon elemanları anlambirimine, yapı elemanı ise tümce ya da tümce grubuna benzetilerek mimari ile dil arasında ilişki kurulmuştur.¹⁰

Bir şehir somut ve maddi özelliklerinin yanında değişik kültürlerden süzülerek gelmiş olan soyut anlamlar da taşır. Türkiye’de kıvrımlı dar sokaklar ve yüksek olmayan ahşap evler 1856 belediye kurumuna geçilmesiyle yerini geniş, dik kesişen yollara ve kalabalık nüfusu barındırmak için az yer kaplayan yüksek binalara bırakmıştır. İstanbul da bu değişimden nasibini alan şehirlerin başında gelir. Tanpınar ‘Beş Şehir’ adlı eserinde İstanbul’u şöyle anlatır: “Biz şehir fikrini kaybettik, onu hangi kamyonların enkazına, acayip kaptıkaçtıllara, çengelinde av arayan yırtıcılar gibi dolaşan yahut bekleyen dolmuşlara, her cinsten insanı diken diken eden satıcı seslerine bıraktık. Nerede eski İstanbul? Haraptı, fakir ve biçareydi. Fakat kendine göre bir üslubu vardı. Her meslek bir ocaktı, her mal satıcısı hususi bir makamla malını satardı. Şehir bir terbiyenin ve zevkin etrafında teşekkül eden müşterek bir hayattı.”¹¹

Günümüze kadar önce sözlü kültür geleneği içinde daha sonra yazı ile aktarılan şiirde göstergeler(sözcükler) algılandığında çeşitli görüntüler, çağrışımlar ve duygu değerleri ortaya çıkar. Şiir dilinde sözcükler gündelik kullanımdaki anlamların dışında yananamlarıyla kullanılabilir. Şiirdeki göstergeler sayesinde oluşan türlü sapmalar ve aktarmalar onun incelenmesini o derece güçleştirir. Göstergebilimsel bir çözümlemenin asıl amacı ise, anlatımın biçimini dikkate alarak, içeriğin biçimini anlamlandırmak ve buradan da şiirin düzeylerdeki genel kuruluşunu yeniden yaşamaktır.¹² Sapmalar şiir dilinin vazgeçilmez öğeleridir. Şiir dilinde günlük kullanım dışında mecazlı sanatlara kullanıma sıklıkla rastlanır. Her okuyan kendi dünyasında ve kendi bilgilerine göre farklı anlamlara ulaşır.

Şiir gibi şehir de bir söylemdir. Birçok şair bu söylemi kendi yaşadığı dönem ve yaşadığı duygular çerçevesinde değerlendirip yorumlamıştır. 1920’den 1950’e kadar yazılan şiirlerde, şehrin tarihi dokusuna ve kültürel mirasına yüklenen anlamlar çeşitlilik gösterir. Cumhuriyet dönemi İstanbul şiirleri kimi yazara göre yaşadıkları bir çatışmayı, kimileri için ise bireyselleştiren ve özgürleştiren mekânlar olarak görülür. İstanbul, Garip şiirinde çoğunlukla sosyal yapısıyla işlenir. Bu tutum Garipçilerin bireysel tutumu ile paralel bir bağ oluşturur. Orhan Veli için İstanbul, yaşama, düş görme, âşık olma ve hatırlama mekânıdır.

Çalışmamızda İstanbul söylemi, Türk şiirinin sayılı İstanbul şairlerinden biri olan Orhan Veli Kanık’ın “İstanbul’u Dinliyorum” şiiri üzerinden verilmeye çalışılacaktır. Böylece İstanbul’un Orhan Veli için hangi anlama geldiğini ve şehri hangi özellikleriyle yansıttığına Orhan Veli’nin şiir estetiği üzerinden, göstergebilim yöntemiyle bakılacaktır. Buna bağlı olarak bu çalışmada İstanbul’un mekânlarını, Orhan Veli’nin ‘İstanbul’u Dinliyorum’ şiiri üzerinden sınırlanıp, şairin şiir görüşünü de dikkate alarak göstergebilimsel inceleme yapılacaktır. Bu konuda yapılan çalışmalar arasında Aslıhan Doğan Topçu’nun “Kayseri’yi Okumak: Göstergebilimsel Yaklaşımla Bir Şehrin Analizi”, Kamil İşeri’nin “karanlık kadın miko” Adlı Şiirin Çokanlamlılık Açısından İncelenmesi”, Hülya Çevirme’nin “ Yunus Emre’nin Bir Şiirinin Göstergebilim Açısından İncelenmesi”, Ekrem Güzel’in “ Göstergebilimsel Bir Okuma Denemesi: Solgun Bir Gül Dokununca”, Metin Karadağ’ın “ Dilbilimsel açıdan Erzurumlu Emrah’ın Şiirlerinde Yanamlam Öğeleri” ve yine Kamil İşeri ve Sercan Demirgüneş’in hazırladığı “ Sessiz Gemi” Şiirinin Anlambilimsel/ Göstergebilimsel İncelenmesi” başlıklı makaleleri göstergebilim alanında yapılan çalışmalar arasında olup bu kaynaklar çalışmamız boyunca yönlendirici kaynak teşkil etmiştir. Bu çalışmalarda eserler yapısal incelemelerde olduğu gibi belirli kesitlere ayrılarak, göstergebilimine ait çeşitli tablo ve şekiller üzerinden incelenmiştir.

¹⁰ TAŞKIRAN, N.İ, Yazı ve Mimari, YKY, 1997, s.24

¹¹ TANPINAR, A. H. Beş Şehir, MEB. 1969, s.140.

¹² RIFAT, M., Gösterge Eleştirisi, Kaf Yay. 1999, s.20-21.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/9 Summer 2013

Orhan Veli'nin "İstanbul'u Dinliyorum" şiiri anlam zenginlikleri bakımından çeşitli biçimlerde okuyabileceğimiz bir şiirdir. Bu şiir, Orhan Veli'nin Garip öncesi, Garip ve Garip sonrası diye ayırdığımız dönemlerin üçüncü dönemine rastlamaktadır. Şiir ilk olarak 1.6.1947'de Varlık dergisinde yayımlanmış, daha sonra "Karşı"(1949) adlı şiir kitabında yer almıştır.

Metin

"İstanbul'u Dinliyorum"

İstanbul'u dinliyorum, gözlerim kapalı;

Önce hafiften bir rüzgâr esiyor;

Yavaş yavaş sallanıyor

Yapraklar, ağaçlarda;

Uzaklarda, çok uzaklarda,

Sucuların hiç durmayan çingirakları;

İstanbul'u dinliyorum, gözlerim kapalı.

İstanbul'u dinliyorum, gözlerim kapalı;

Kuşlar geçiyor, derken;

Yükseklerden, sürü sürü, çığlık çığlık.

Ağlar çekiliyor dalyanlarda;

Bir kadının suya değiyor ayakları;

İstanbul'u dinliyorum, gözlerim kapalı.

İstanbul'u dinliyorum, gözlerim kapalı;

Serin serin Kapalıçarşı;

Cıvıl cıvıl Mahmutpaşa;

Güvercin dolu avlular.

Çekiç sesleri geliyor doklardan,

Güzelim bahar rüzgârında ter kokuları;

İstanbul'u dinliyorum, gözlerim kapalı.

İstanbul'u dinliyorum, gözlerim kapalı;

Başımda eski âlemlerin sarhoşluğu,

Loş kayıkhaneleriyle bir yalı;

Dinmiş lodosların uğultusu içinde

İstanbul'u dinliyorum, gözlerim kapalı.

İstanbul'u dinliyorum, gözlerim kapalı;

Bir yosma geçiyor kaldırımdan;

Küfürler, şarkılar, türküler, laf atmalar.

Bir şey düşüyor elinden yere;

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/9 Summer 2013

Bir gül olmalı;
 İstanbul'u dinliyorum, gözlerim kapalı.
 İstanbul'u dinliyorum, gözlerim kapalı;
 Bir kuş çırpınıyor eteklerinde;
 Alnın sıcak mı, değil mi, biliyorum;
 Dudakların ıslak mı, değil mi, biliyorum;
 Beyaz bir ay doğuyor fıstıkların arkasından
 Kalbinin vuruşundan anlıyorum;
 İstanbul'u dinliyorum.¹³

Şiiri Kesitlere Ayırma:

1. Kesit:

İstanbul'u dinliyorum, gözlerim kapalı;
 Önce hafiften bir rüzgâr esiyor;
 Yavaş yavaş sallanıyor
 Yapraklar, ağaçlarda;
 Uzaklarda, çok uzaklarda,
 Sucuların hiç durmayan çingirakları;
 İstanbul'u dinliyorum, gözlerim kapalı.

Şiirin bütününe baktığımızda bir İstanbul özlemiyle karşılaşırız. Sevgiliye (İstanbul'a) duyulan özlem aktarılırken iki duyu ön plana çıkarılmıştır: işitme ve dokunma. Okur, İstanbul'un günlük yaşamda yer alan sıradan insanların vakit geçirdiği mekânları dolaşırken kendini bir sevgilinin yanında bulur. Bu, İstanbul'un genel ve sosyal yapısından bireyselliğe uzanan bir yolculuktur. Bu yolculukta karşılaşılan sokaklar, dalyanlar, kayıkhaneler, Mahmutpaşa ve Kapalıçarşı Guaet'in dil ve mimari ile ilgili sınıflandırmasına göre üçüncü düzeydeki yapı elemanlarını kapsayan sivil mekânlardır.

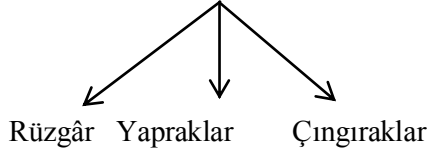
“İstanbul'u Dinliyorum” şiiri duyumsal bir şiirdir; fakat bütün duyular işlevlerini kulağa yüklemişlerdir. Orhan Veli bu şiirinde sinestezi (bir duyu organının işlevini başka bir duyu organına yükleme) bakımından değişik bir yöntem uygulayarak, İstanbul'a gözleriyle değil; işitme duyusu aracılığıyla bakar. Böylesi bir tutum, kentin daha geniş açıdan değerlendirilmesine zemin hazırlar¹⁴ Ayrıca şiirde sosyal hayatla iç içe olan özne, İstanbul'un doğal ve tarihi dokusunu da vermeyi ihmal etmez.

¹³VELİ, Orhan, Bütün Şiirleri, Adam Yay. İst. 1953, s.101.

¹⁴NARLI, Mehmet, Üç İstanbul: Yahya Kemal, Orhan Veli ve İlhan Berk'in şiirlerinde İstanbul. BAÜ, SBED S.11,s.166

Somut kavramlar ve şiirdeki dizge ve duygu durumları:

Duymak

Şiirdeki somut kavramlar duymak eylemiyle gerçekleşir. İlk dizgede ve şiir boyunca her kesitin başında ve sonunda tekrarlanan "İstanbul'u dinliyorum, gözlerim kapalı" sözleri "duymak" eylemine göndermede bulunarak, şair için yaşadığı İstanbul'u simgeler. Özne, gözlerini kapatarak şehrin seslerini ve bu seslerle birlikte zihninde canlanan anılarını gösterir. Ayrıca kelime ve tümcelerinin tekrarına dayanan Leitmotive tekniğiyle, işitme duyusunu ön plana çıkaran şair, "İstanbul'u Dinliyorum" şiirinde okurun her dizgede sese odaklanmasını sağlar.

Rüzgâr> yapraklar> uzaklar >çıngıraklar

Rüzgâr divan edebiyatında sevgilinin kokusunu getiren bir öge, bir vasıttır. Bu şiirde ise öznenin, özlem duyduğu anılarını hatırlamaya başlaması rüzgârla olur. Rüzgârın sesi, ilk olarak öznenin yakınında bulunan ağaçların yaprak sesi ile duyulur. Daha sonra ise rüzgâr, şairi uzaklardaki sucuların çıngırak seslerine kadar sürükler. Bu sesler, İstanbul'da, salepçi ve bozacı seslerinin, kışın başlamasını hatırlatması gibi sucuların da çıngırak sesleri yazın habercisidir.

Ağaçlar, İstanbul'un mimarisinde önemli bir yer teşkil eder. İstanbul'da Büyük yapıların yanında daima çınar ve servi ağaçlarına rastlanır. İstanbul'a gelen birçok seyyah, şair ve yazar ağaçların güzelliğinden etkilenmiş, eserlerindeki ağaç ve bahçe anlatımlarında İstanbul'un izleri görülmüştür. İstanbul ve İstanbul'da yaşayanlar için "Toprağa emanet edilmiş bir ağaç mahalleye, semte, şehre, hatta cemiyete ve bütün bir imana emanet edilmiş bir değerdir."¹⁵

Orhan Veli'nin şiirlerinde tabiat önemli bir yer teşkil eder. İnsan ile tabiatın bir arada bulunduğu şiirlerinde tabiat, insanla ilişkisi etrafında ele alınmıştır. Tabiat ya bir semboldür ya da insan hayatına katkıda bulunan bir unsurdur. İnsana eşlik eden tabiat, beşeri unsurların arka planını oluşturmuştur. Bu, dönem içerisinde Orhan Veli'nin yeni sayılabilecek taraflarından biridir.

2. Kesit:

İstanbul'u dinliyorum, gözlerim kapalı;

Kuşlar geçiyor, derken;

Yükseklerden, sürü sürü, çığlık çığlık.

Ağlar çekiliyor dalyanlarda;

Bir kadının suya değiyor ayakları;

İstanbul'u dinliyorum, gözlerim kapalı.

Kuşların çığlıkları, ağların dalyanlardan yavaş yavaş çekilmesi, söyleyenin zihninde yer eden belli başlı anılar ve görüntülerdir. Şiirin ilk iki kesitinde hafif bir rüzgârın sesini ve sucuların ve kuş sürülerinin çığlıklarını duyan öznenin, iç dünyasında bir İstanbul turuna çıkacağını sezdirir.

"İstanbul'u Dinliyorum", aynı zamanda bir iç yaşantının dile dökülmesidir. Şiirdeki özne önceki yaşantılarının ve deneyimlerinin oluşturduğu şehir imgeleri içinde dolaşmaktadır.

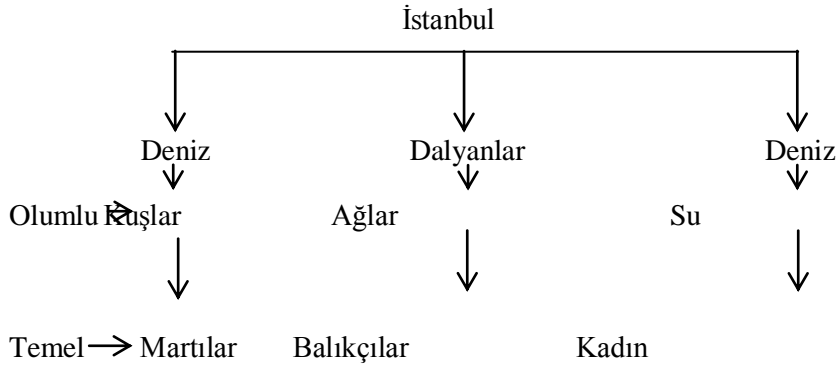
¹⁵ TANPINAR, A. H., Age., s.189.

KevinLync'nin dediği gibi, "çevresel imgeler, zihinde kendilerini taşıyan kişiye bir güvenlik ve uyum duygusu vermektedir."¹⁶

Kuşlar > çığlıklar > ağlar > dalyanlar > kadın

Yukarıda seçtiğimiz kelimeler ışığında kuşlardan ve dalyanlardan kadın imgesine giden bir süreç vardır. Bu kadın imgesi, bizi şiirin son kesitindeki özne için özel olan bir kadın imgesine götürür. Kadın, Orhan Veli'nin bu şiirinde artık cansız bir kaş, göz, saç değil hayat macerası içinde yer alan canlı bir varlıktır. 'Bir kadının suya değişiyor ayakları' derken şair asil ve romantik bir tabloyu okurun gözünde canlandırır. Bu tablo şiirin ilerleyen dizelerinde kanlı canlı, realist bir tavırla sergilenecektir.

Anlambirimcikler:

Yukarıdaki şemaya göre İstanbul'u meydana getiren anlambirimciklerin temelinde martılar, balıkçılar ve kadın imgesi yer alır. Şiirin bu kesitinde deniz ve dalyanlar mekân unsuru bakımından olumlu duygu çağrışımı yapmaktadır.

Bu bölümde çığlık çığlığa geçen martılar, İstanbul ile özdeşleşmiş ve bu unsur günlük yaşamın bir parçası haline gelmiştir. Günümüzde İstanbul'da her deniz kenarında martılara ekmek atan insan manzaralarına rastlamak mümkündür.

Ağlar ve dalyanlar ise geçimini balıkçılıkla sağlayan insanlara göndermede bulunur. İstanbul'da yaşayan balıkçıların, satıcıların ve martıların sesleri yaşama ahenk katar. Bu sesler arasında özellikle satıcı sesleri A. H. Tanpınar'a göre "Bütün bir günü baştanbaşa idare eder, saatlerin rengini verirdi. Tıpkı ucuz bir aynada saçlarını düzelten güzel bir kadın gibi İstanbul mahalleleri bu seslere eğilir, onların yer yer genişleyişinde günün değişmez merhalelerini kabule hazırlanırdı."¹⁷

3. Kesit:

İstanbul'u dinliyorum, gözlerim kapalı;

Serin serin Kapalıçarşı;

Cıvıl cıvıl Mahmutpaşa;

Güvercin dolu avlular.

Çekiç sesleri geliyor doklardan¹⁸,

¹⁶NARLI, Age.,s.166.

¹⁷TANPINAR, A. H. Age. s.152.

¹⁸Dok: Gemilerin yükünün boşaltıldığı veya onarıldığı, üstü örtülü havuz.

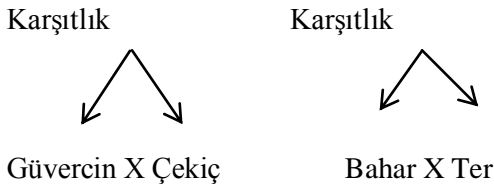
Güzelim bahar rüzgârında ter kokuları;
İstanbul'u dinliyorum, gözlerim kapalı.

Şiirin bu kesitinde Kapalıçarşı'nın serinliği, Mahmutpaşa'nın hareketliliği ve renkliliği, güvercin dolu avlular, doklardan gelen çekiç sesleri ve bahardaki ter kokuları rüzgâr gibi bir hatırlatma aracıdır. Şiirde anılar ve mekânlarda, dokunduğu ve gördüğü her şeyde, yaşamsal bir iz arayan ve aynı zamanda sosyal duyarlılık sahibi olan bir özneye karşılaşıyoruz.

Kapalı Çarşı¹⁹ imgesi Orhan Veli'nin İstanbul'u anlatan şiirlerinin çoğunda görülür. Orhan Veli, "İstanbul'u Dinliyorum" şiirinde özneyi hayata bağlayan bir mekânken 'Kapalı Çarşı' şiirinde Kapalıçarşı'yı hüznü bir boş vermişlik duygusu içerisinde yansıtır. Hakan Sazyek'e göre, "Garip hareketi toplumsal yapıyı daha somut bir biçimde verme işlevini görmüştür. Bunun için mekânı kullanan Orhan Veli, İstanbul'un kültürel ve sosyal zenginliğini vurgulamak için Kapalı Çarşı'yı adeta bir simge olarak işlemiştir."²⁰ Narlı ise, "Kapalı Çarşı geçmişten güne uzanan ruhun; eski ile yeni arasında adı konulamayan özelemlerin, fizik ve metafizik çağrışımların; ritimli ve karmaşık iç dünyaların simgesel mekânı olarak, birçok şair tarafından dile dökülmüştür. Orhan Veli'nin Kapalı Çarşı'sı, İstanbul'un sosyal ve kültürel zenginliği olmaktan çok giyilmeyen elbiselerin konulduğu bir sandık odasıdır"²¹ yorumunu yapar.

Kapalıçarşı mimari olarak her meslek dalının ayrı bir sokakta toplanmasıyla kentlerin semt ve sokaklara bölünmesine benzer. Ayrıca ev numaralarının verilmediği dönemde, dükkânların ne sattığı kapı önüne asılan devekuşu yumurtası, püskül ve fener gibi nesnelere anlatılmaya çalışılır²². Bugünkü Kapalıçarşı'ya baktığımızda hala bu geleneğin sürdüğünü kapı önlerine asılan nesnelere anlayabiliriz. Bu nesnelere dükkân içerisinde satılan eşyaların bir tabelası ve bir göstergesi durumundadır. Birçok yerli ve yabancı turistin ziyaret ettiği Kapalı Çarşı, çeşitli yaşam şekillerini ve meslek gruplarını içinde barındırmasıyla mikrokozmos²³ bir yapıya sahiptir.

Güvercin, İslam dininde Hz. Muhammed'in saklandığı mağaranın önüne yuva yaparak, onu tehlikeden koruduğu için kutsal kabul edilir. Ayrıca bir zamanlar haberleşme aracı olarak kullanılan güvercinin edebiyatımızda çeşitli göstergeleri vardır: özgürlük, masumiyet, temizlik, saflık... vb. Bu şiirde Güvercin dolu avlular(ev veya camii) huzurlu ve sevgi dolu bir ortamın göstergesidir. Bununla birlikte eski yazıda "B" sesi evi temsil eder. İki odalı bir yapıyı simgeleyen "B" mimari bakımdan evin temel yaşam alanını ve dış dünyaya açılan yarı açık bir mekân olan avluları gösterir.²⁴

Mehmet Rıfat *Gösterge Eleştirisi* isimli kitabında "Göstergebilim bir dizge(anlamlı ve kapalı bir bütün) oluşturan birimlerin arasında, bir bağının, bir kurallı dayanışmanın bulunduğu inanır; anlamın benzer öğelerden değil, karşıt öğeler arasındaki ilişkiden doğduğu varsayımından hareket eder"²⁵ ifadesinden hareketle yukarıdaki iki karşıt unsura bakalım.

¹⁹ Bilgi için bkz. Hızlan Doğan, Saklı Su, KYK,2006, s. 100-109.

²⁰ SAZYEK, Hakan, Cumhuriyet Dönemi Türk Şiirinde Garip Hareketi, Kültür Yayınları, 1999,s.161.

²¹ NARLI, agy, s.167.

²² Geniş bilgi için bkz.TAŞKIRAN H.İ., yazı ve Mimari,YKY,1997.

²³ Tüm evrenin bir yansıması.

²⁴ Geniş bilgi için bkz. TAŞKIRAN, Yazı ve Mimari YKY, 1997.

²⁵ RIFAT, Mehmet, Gösterge Eleştirisi,Kaf Yay. İstanbul, 1999,s.19.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/9 Summer 2013

Orhan Veli şiir içindeki karşıtlardan yararlanarak bir dönüşümü gösterir. Güvercin dolu avlulardan sonra doklardan gelen çekiş sesleri, limanda çalışan işçileri göstermektedir. Bir alt mısradan ise ‘güzelim bahar kokusunun’ yanında ‘ter kokusu’ yer almaktadır. Bu iki karşıt unsur bize Orhan Veli’nin Garip’ten sonra etkilendiği toplumsal yönelişin ufak bir göstergesidir. Limanda çalışan işçiler ve ter kokusu emekçinin ve (Marksizm açısından) ezilen kesimin simgesidir. Orhan Veli burada işçi sınıfına gönderme yaparak bireysellikten sıyrılıp toplumsallığa doğru bir göndermede bulunulur. Ancak bu durum iki dizeyle sınırlı kalır. Sosyal eleştiri Orhan Veli’nin ‘Yaprak’ şiir devresinde görülmektedir. Sazyek’e göre Orhan Veli ‘Galata Köprüsü’nün yayımlandığı 1 Mayıs 1947’den Yaprak’ın çıkışına kadar şiirde sosyal eleştiriye yer vermeyecektir. Aynı zamanda sosyal eleştiriye de kapsayan fikir ögesinin şiirde yer almayacağını sık sık vurgular.²⁶ ‘İstanbul’u Dinliyorum’ ise 1.6.1947’de yani bu kararı aldıktan bir ay sonra yayımlanmıştır. Yazılma tarihini tam olarak bilmemekle beraber bu şiirde açık bir sosyal eleştiriye rastlanmaz. Ancak Orhan Veli’nin bu bilinçli davranışının yanında şiire göstergebilimsel olarak baktığımızda ‘ter’ imgesi sosyal bir noktaya işaret eder. Fakat İstanbul’un ‘rüyalı’ anlatımının yanında göze batmaz.

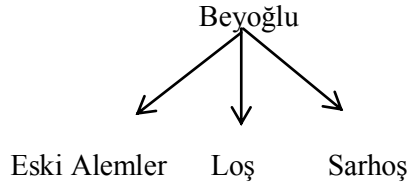
4.Kesit:

İstanbul’u dinliyorum, gözlerim kapalı;
Başımda eski âlemlerin sarhoşluğu,
Loş kayıkhaneleriyle bir yalı;
Dinmiş lodoların uğultusu içinde
İstanbul’u dinliyorum, gözlerim kapalı.

Orhan Veli’nin “İstanbul’u Dinliyorum” adlı şiirinde özne bir tür Flaneur’u andırır. Ahmet Oktay *Metropol ve imgelem* adlı çalışmasında Benjamin’in değerlendirmesini aktarır:”Flaneur, sadece bir “avare” ve “aylak” adam değil; modernizmin yok ettiği şeyleri belirlemeye ve yeni yaşama biçiminin anlamını deşifre etmeye çalışan biridir. Bu yüzden Benjamin’in çalışmasını çeviren Ünsal Oskay flaneur’ü “düşür-gezer” olarak çavırmıştır.²⁷Orhan Veli’nin şiirindeki gezgin, Flaneur’e pek benzemese de avludaki güvercinden ve eski çarşılara meyhanelere kadar birçok yeri sevinç ve keder içinde gezen bir avareden söz edilebilir.

Eski âlemler > Sarhoş > Loş > Lodos

Yukarıdaki kelimelerin ses benzerliğinin dışında uyandırdığı izlenimler bir hüznün ifadesini yansıtır. Loş kayıkhanelerin betimlenmesi ve lodos uğultusu İstanbul’ özlemini yansıtır. ‘gözlerini kapamak’ ile de öznenin İstanbul’a olan uzaklığı iyice belirginleşir okurun gözünde.

Gece âlemlerinin olduğu Beyoğlu Gayri Müslimlerin, yozlaşmış Türklerin, maddi ve cinsel arzuların mekânı olarak görülmüştür. Batılı yaşama biçimini cahilce taklit edenler, eksikliklerini telafi etmek için Beyoğlu’na yönelmiştir. Cumhuriyet sonrası yenileşme hareketleri bireyde bir

²⁶ SAZYEK, Age, s.158.

²⁷ OKTAY, Ahmet, *Metropol ve İmgelem*, Kültür Yayınları, 2002, s.191.

ikileme sebep olmuş. Batılaşmanın getirmiş olduğu Fastfood düşünceler bireyin sadece görüntüde kendini tatmin etmesine imkân vermiştir.

5. Kesit:

İstanbul'u dinliyorum, gözlerim kapalı;

Bir yosma geçiyor kaldırımdan;

Küfürler, şarkılar, türküler, laf atmalar.

Bir şey düşüyor elinden yere;

Bir gül olmalı;

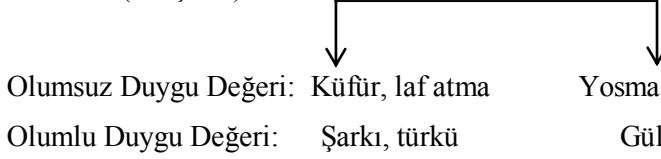
İstanbul'u dinliyorum, gözlerim kapalı.

Beşinci kesite kadar şiirin imgesel atmosferi özlem ve anılara dayanır. Buradan sonra ise İstanbul'u gezen özne bir öykücü gibi davranarak şiir içinde küçük bir hikâyeye anlatıcısı olarak görünür.

Yosma> Kaldırım> Küfür> Gül

Edebiyatımızda gül kutsalın ve masumiyetin simgesidir. Burada Yosma ve Gül bir tezat oluşturur. Bu karşıtlıktan yola çıkarak 'düşmüş bir kadının' masumiyetine değinir. Aynı zamanda elinden düşen gül, düşmüş kadının harcanmış yılları, gençliği vb gibi düşünceleri de beraberinde getirir.

Kaldırım (Karşıtlık)

Kaldırımlar, İstanbul ve İstanbul'u anlatan şiirlerin hemen hepsinde karşılaşılan bir imgedir. Kaldırımlar şehrin yaşanmışlığını ve kalbini elinde tutan mekânlardır. Çeşitli konulara olanak sağlayan bu açık mekân, kültürü, sosyal çevreyi, sıradan insan manzaralarını içinde barındıran(küfürler, şarkılar, türküler, laf atmalar), şair için sınırsız malzeme imkânı sunan mekânlardır. "Kaldırımlar çilekeş yalnızların annesi"²⁸ diyen Necip Fazıl'da yalnızlık, "Bir yosma geçiyor kaldırımdan" diyen Orhan Veli'de ise hayatın içinde yer alan yaşamlardır. Sıradan insan kalabalığını simgeleyen kaldırımlar aynı zamanda sevgiliyle karşılaşma(buluşma) mekânıdır.

6. Kesit:

İstanbul'u dinliyorum, gözlerim kapalı;

Bir kuş çırpınıyor eteklerinde;

Alnın sıcak mı, değil mi, biliyorum;

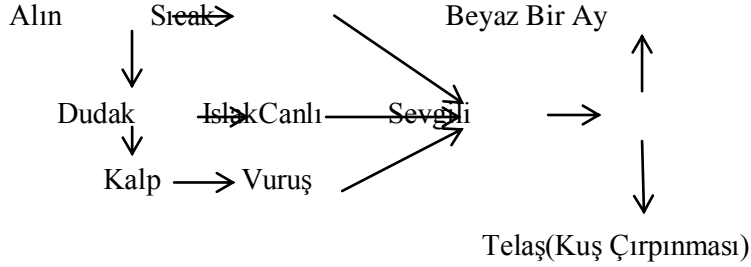
Dudakların ıslak mı, değil mi, biliyorum;

Beyaz bir ay doğuyor fıstıkların arkasından

Kalbinin vuruşundan anlıyorum;

²⁸ KISAKÜREK, N.F., Çile, Büyük Doğan Yay., 2002., s.156.

İstanbul'u dinliyorum.

Şiirin bu son kesitinde, öznenin sevgilisine seslendiği açıktır. Şiir, belirsiz bir kadın figürüyle aşk şiirine dönüşerek bireyselliğe uzanır. Sevgilinin eteklerinde çırpınan kuş, yosmanın özgürlüğünü yitirilişinin motifi de olabilir. İstanbul'un eteklerinde yani kırık yerlerin veya dağların eteğinde çırpınan kuşlar, doğanın imgesel bir anlatımı da olabilir. İkinci kesitte bir tablo olarak görünen kadın burada 'sıcak alın, ıslak dudak, kalp vuruşu' ile öznenin kendisine daha yakın hatta mahrem sayılabilecek yakınlıkta realist bir kadına dönüşür. Orhan Veli şiirinin getirdiği önemli yeniliklerden birisi de cinselliği mahrem alanlardan hayatın günlük pratiği içine getirmesidir. "Eros meyhanede, sokakta, vapurda, kadın ve erkeğin görüldüğü her yerde konuşmaya başlar"²⁹ Şiirde önceleri 'düşmüş bir kadın' olarak nitelendirilen kadın unsuru 'beyaz bir ay' imgesiyle adeta temizliğin saflığın simgesi haline dönüştürülür.

Öznenin bulunduğu yer ise 'fıstık (ağaçlarının) arasından yükselen ay' dizesinden hareketle Çamlıca'yı seyrettiğini düşünebiliriz. Böylece özne, Çamlıca'yı görebileceği Galata çevresi, Çamlıca'nın tepesi veya bu manzarayı görebileceği herhangi bir yerdedir.

Mehmet Kaplan "Bir zamanlar 'şiiirde ses, asla, asla mühim değildir' diyen Orhan Veli, acaba bu şiirinde ondan faydalanmıyor mu?"³⁰ diyerek akıllarda bir soru işareti bırakır. Orhan Veli'nin "İstanbul'u Dinliyorum" şiirinde, birinci mısranın on iki kere tekrarlanması Leitmotive tekniğini ön plana çıkar. Ayrıca mısra sonlarındaki (Kapalı, çingirakları, ayakları, yalı, olmalı) şiirin içine serpiştirilmiş olan ağaç sucu, çingirak, güvercin geçiyor, çığlık, çekiyor, çarşı, cıvıl cıvıl, çekiç kelimelerinin "ç" sesleri; yaprak, uzak, çingirak, çığlık, ayak, dok, dudak, fıstık kelimelerinin "k" seslerini değişik fasılalarla kulağımız duymuyor mu?³¹

Sonuç

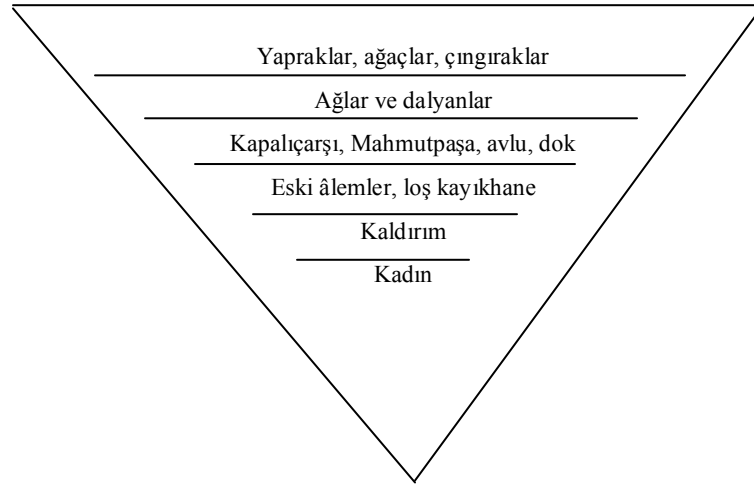
Bu çalışmada Orhan Veli'nin "İstanbul'u Dinliyorum" adlı şiirinden hareketle İstanbul anlambilimsel ve göstergebilimsel bir bakış açısıyla incelenmiştir. Şiirde yer alan İstanbul ve onu anlamlandıran özne göstergeler yoluyla çözümlenmiştir. Ayrıca şiirde kullanılan kavramlar ve karşıtlıklarla şiirde anlatılmak istenen düşünce verilmiştir.

Sevilen bir şehir önce uzaktan bir bütün olarak göz önünde canlandırılmıştır. Şehre tümdengelim yöntemiyle bakılmış, önce kuş bakışı şehrin manzarası çizilmiş sonrasında mekân, sevgilinin uzuvlarına kadar içselleştirilmiştir.

²⁹ NARLI, Şiir ve Mekan, Hece Yay., Ankara 2007, s.225.

³⁰ KAPLAN, Mehmet, Edebiyatımızın İçinden, Dergâh Yayınları,2004.s.249.

³¹ KAPLAN, Age.,s.250.

Orhan Veli'nin bu şiirinde özne, uyanık bir rüya halindedir. Fakat bu rüya hali gerçekçi unsurlarla şekillendirilmiştir. Betimlenerek göz önünde canlandırılan manzaralar, manasız değildir. Her bir manzara öznenin anılarına ve reel hayata bir göndermede bulunur. Şiir boyunca her şey bir ses imgesi içinde anlamlandırılır. Sesle birlikte tabiat ve hayal unsuru kaynaşır. Bu atmosfer içinde İstanbul'un kalabalığı, gürültüsü, çamuru, teri, can sıkıntısı okurun gözünde hafifler. Bu rüya hali İstanbul'un aksak yönlerini pembe bir tül gibi örter. İstanbul sevgisi üzerine gölge düşürmez.

Şiirde İstanbul, sularılarıyla, Kapalıçarşı'sıyla Mahmutpaşa'sıyla kaldırımında yürüyen yosmaları ve onlara laf atan bıçkınlarıyla geniş bir perspektif içinde sunulmuştur. Sinestezi'nin hâkim olduğu şiirde 'Bir şey düşüyor elinden/ Bir gül olmalı, Beyaz bir ay doğuyor fıstıkların arasından.' gibi dizeler görsel olarak algılanır. Ancak bu dizeler şairin tutumu göz önüne alınarak sinestezi içinde değerlendirilmiştir.

Cumhuriyet dönemi şairleri kendi yalnızlıklarını yansıtmak için zaman zaman şiir-şehir ilişkisini kullanmıştır. Dönemin siyasi gelişmelerinden dolayı sınırlı ve kapalı bir mekâna mahkûm olan şair, kendi varlığını yaşadığı ve sevdiği şehirde bulur. Bu şehir şaire hayal de kurdurur, kâbus da gördürür. Böylece şair doğal ya da hayal olana yönelerek 'yitik cennetini' aramaya koyulur. Orhan Veli bu şiirde gözlerini kapayarak kurduğu hayallerle İstanbul'da "hayat" bulur.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- BARTHES, Roland, Çağdaş Söylenler, Metis Yayınları, İstanbul, 1996.
- BARTHES, Roland, Göstergebilimsel Serüven, KYK Yayınları, 2012,
- ERCİLASUN, Bilge, Orhan Veli Kanık (Hayatı Sanatı ve Eserlerinden Seçmeler), MEB Yayınları, 1994.
- ERKMAN Fatma, Göstergebilime Giriş, Multilingual YDY. İstanbul, 2005.
- GUIRAUD, Pierre, Dilbilim Anlambilim, Multilingual, 1999.
- HIZLAN, Doğan, Saklı Su, KYK, 2006.
- KAPLAN, Mehmet, Anlambilim, Engin Yayınevi, Ankara, 2005.
- KAPLAN, Mehmet, Edebiyatımızın İçinden, Dergâh Yayınları, 2004.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/9 Summer 2013

- KISAKÜREK, Necip Fazıl, Çile, Büyük Doğan Yayınları, 2002.
- KUTLU, Mustafa, Şehir Mektupları, Dergâh Yayınları, 1995.
- NARLI, Mehmet, Şiir ve Mekân, Hece Yayınları, Ankara 2007.
- NARLI, Mehmet, Üç İstanbul: Yahya Kemal, Orhan Veli ve İlhan Berk'in şiirlerinde İstanbul, BAÜ, SBED S.11.
- OKER, Celil (Kollektif), Yazarların İstanbul'u, Merkez Kitapları, 2007.
- OKTAY, Ahmet, Metropol ve İmgelem, Kültür Yayınları, 2002.
- ÖZKÖK, Ertuğrul, Sanat, İletişim ve İktidar, Tan Yayınları, 1982, Ankara.
- RIFAT, Mehmet, Gösterge Eleştirisi, Taşkiran Yay., İstanbul, 1999.
- RIFAT, M., Gösterge Eleştirisi, Kaf Yay.,1999.
- SAZYEK, Hakan, Cumhuriyet Dönemi Türk Şiirinde Garip Hareketi, Kültür Yayınları, 1999.
- TAŞKIRAN, H.İ., Yazı ve Mimari, YKY,1997.
- TANPINAR, A.H. Beş Şehir, MEB Yay., 1969.
- VELİ, Orhan, Bütün Şiirleri, Adam Yayınları, İstanbul 1953.
- YÜCEL, Tahsin, Göstergeler, Can Yayınları, İstanbul, 2005.

Makaleler

- ÇEVİRME, Hülya “ Yunus Emre'nin Bir Şiirinin Göstergebilim Açısından İncelenmesi”, Atatürk Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, S.17, Erzurum, 2001
- GÜZEL, Ekrem “ Göstergebilimsel Bir Okuma Denemesi: Solgun Bir Gül Dokununca”, İdil Dergisi, 2003
- İŞERİ, Kamil, “ karanlık kadın miko” Adlı Şiirin Çokanlamlılık açısından İncelenmesi”, host.nigde.edu.tr/kiseri/makaleler/maiko.pdf.
- İŞERİ, Kamil ve DEMİRGÜNEŞ, Sercan “ “ Sessiz Gemi” Şiirinin Anlambilimsel/ Göstergebilimsel İncelenmesi” TurkishStudies, ¾ Summer, 2008.
- KARADAĞ, Metin, “ Dilbilimsel açıdan Erzurumlu Emrah'ın Şiirlerinde Yanamlam Öğeleri” Balıkesir Üniversitesi, Necatibey Eğitim Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı, sbe.balikesir.edu.tr/dergi/edergi/c1s1/makale/c1s1m11.pdf.
- TOPÇU, DOĞAN, Aslıhan, KAYSERİYİ OKUMAK: Göstergebilimsel Yaklaşımla Bir Şehrin Analizi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2005, S:18.
- TUNTAŞ, Nazan, “Yazınsal Metinlerde Biçembilimsel İnceleme, Ankara Üniversitesi, Littera Edebiyat Yazıları, S.19, s.169-180, 2006, (MLA Listesinde).

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/9 Summer 2013

